

8. М'які навички. [Електронний ресурс]: – Режим доступу 15.02.2019: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%27%D1%8F%D0%BA%D1%96_%D0%B%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B8

9. Чернявська М. В. Естетичне виховання дітей у дошкільних закладах України (друга половина XX століття): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / М.В. Чернявська. – Харків, 2011. – 251 с.

УДК 342.228(477)

О. Петюренко,

здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

O. Petyurenko,

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi

State Pedagogical University,

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF AESTHETIC CULTURE OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN BY MEANS OF MUSICAL FOLKLORE

Анотація. У статті теоретично обґрунтовано, що формування музично-естетичної культури молодших школярів буде здійснюватися більш ефективно за таких педагогічних умов: стійкий інтерес молодших школярів до українського народного музичного мистецтва; створення національно-естетичного середовища в освітньому закладі; системне використання української народної музики в освітньому процесі початкової школи.

Abstract. In the article it is theoretically substantiated that the formation of the musical and aesthetic culture of primary schoolchildren will be carried out more effectively under the following pedagogical conditions: a steady interest of primary schoolchildren in the Ukrainian folk music art; creation of a national aesthetic environment in an educational institution; systematic use of Ukrainian folk music in the educational process of primary school.

Ключові слова: естетична культура, музичний фольклор, молодші школярі.

Keywords: aesthetic culture, musical folklore, junior schoolchildren.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Пріоритетним завданням нової української школи є розробка способів і засобів формування естетичної культури молодших школярів, що зумовлено суттєвим підвищенням ролі естетичних факторів у процесі реформування змісту освіти, використанням мистецьких творів у змісті різних навчальних предметів, які сприяють розвитку гуманітарного ставлення дитини до навколишньої дійсності та здатності мистецтва впливати на всебічний розвиток особистості [7].

Важливість формування у молодших школярів естетичної культури набуває особливої значущості у сучасних соціокультурних умовах. Нині спостерігається нерозвиненість емоційно-почуттєвої сфери, низький рівень загальної культури школярів, відсутність справжньої духовності з одночасним превалюванням однобічного та спрощеного ставлення до мистецтва як до розваги, що призводить до зниження морально-естетичних критеріїв особистості. У такій ситуації підвищується відповідальність школи за формування належного рівня естетичної культури особистості.

Аналіз останніх наукових публікацій. Аналіз сучасних досліджень та публікацій, в яких започатковано розгляд цієї проблеми (В. Андрущенко, І. Зязюн, Л. Коваль, В. Кудін, С. Максименко, Г. Падалка, С. Сисоєва та ін.), дає підстави для висновку про необхідність активного розкриття її сутності з інноваційних позицій з метою осмислення мистецтва як художнього виміру людського буття, зокрема в національних його вимірах. Результати вивчення літературних джерел довели, що шляхи впровадження здобутків національного музичного мистецтва в освітній процес є одним із пріоритетних напрямків дослідження. Проте і сьогодні

лишається багато невизначених аспектів проблеми формування естетичної культури літєй молодшого шкільного віку засобами національної музики, мало уваги приділяється вивченню принципових шляхів та різноманітних форм і методів пізнання дітьми різноманітних жанрів українського музичного фольклору.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов формування естетичної культури учнів початкової школи засобами музичного фольклору.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих результатів.

Формування особистості – складний, багатозначний процес, який проявляється у формі фізіологічного, психічного і соціального становлення людини і визначається внутрішніми і зовнішніми природними і суспільними умовами. Теоретичний аналіз проблеми дали підстави для розроблення *педагогічних умов*, що забезпечуватимуть ефективність формування музично-естетичної культури молодших школярів. Ними є:

- 1) стійкий інтерес молодших школярів до українського народного музичного мистецтва;
- 2) створення національно-естетичного середовища в освітньому закладі;
- 3) системне використання української народної музики в освітньому процесі початкової школи.

Обґрунтуємо виокремлені педагогічні умови формування естетичної культури молодших школярів засобами музичного фольклору

- Однією з вагомих характеристик людини вважається широта та зміст її *інтересів*. Процес розвитку в дітей стійкого інтересу до народної музики полягає в тому, щоб у ході цілеспрямованого впливу викликати якісні зміни мотиваційної сфери, яка є одним із найважливіших чинників його формування, бо саме вона задає певну спрямованість музичній діяльності. Також, здобутком учнів стають почуття, емоції, пережиті в процесі цієї діяльності. Відповідно до цього формування музично-естетичної культури молодших школярів має базуватися на таких *компонентах музичного інтересу*, що сприяють ефективному засвоєнню знань із основ музичного мистецтва:

- мотиваційно-орієнтаційний – розкриває зміст і спрямованість музичних інтересів, потреб, переваг учнів, включає в себе мотиви та емоції, що супроводжують процес музичної діяльності;
- змістовно-операційний – систему знань про українське народне музичне мистецтво, оволодіння учнями прийомами, навичками і способами застосування цих знань на практиці;
- оцінний – систематичне отримання зворотної інформації про процес і розвиток знань й музичних інтересів учнів на основі зіставлення результатів їх діяльності із завданням, що виконувалося [1, с. 18].

Звукова художньо-естетична інформація – історично обумовлені інтонаційні фонемі – відкриває дітям невичерпні можливості пізнання навколишньої дійсності й водночас ініціює зацікавленість музичною діяльністю. Крім того, пізнання дитиною краси української народної музики, її багатющої образності, засобів виразності залучають її до світу прекрасного, розвиває потребу вносити народну музику до свого життя. Важливим є врахування індивідуалізації музично-естетичного виховання, що реалізується як підбір форм навчання, його темпів, окремих завдань, орієнтованих на кожну дитину з урахуванням її психічних особливостей, рівня розвитку її здібностей, тощо. Важливим є врахування індивідуалізації музично-естетичного виховання, що реалізується як підбір форм навчання, його темпів, окремих завдань, орієнтованих на кожну дитину з урахуванням її психічних особливостей, рівня розвитку її здібностей, тощо.

- Другою з педагогічних умов ефективного формування естетичної культури молодших школярів засобами музичного фольклору є *створення національно-естетичного середовища в освітньому закладі*.

Важливим завданням сучасної школи стає створення інноваційної педагогічної інфраструктури, що охоплюватиме національно-художній компонент:

- предметного середовища, в якому школярі зможуть реалізувати свої художньо-творчі здібності (класні куточки, мистецькі світлиці, художні майстерні; сучасний дизайн шкільних

інтер'єрів тощо);

- соціально-педагогічного середовища (національна естетика шкільного спілкування і життєтворчості).

Національно-естетичне середовище ми розглядаємо як діяльнісну основу та стійку сукупність наявних, культурних цінностей; воно, з одного боку, вбирає в себе предметну сферу, певним чином організовані предметні результати художньо-творчої діяльності, а з другого, – форми відносин людей із реаліями національної культури, естетичного оточення.

Школа в сучасних умовах повинна виконувати місію педагогізації національно-естетичного середовища, а саме:

- вивчати та враховувати соціокультурні потреби учнівської молоді, різні типи її ставлення до мистецтва, музичні інтереси, а також можливості інститутів сфери дозвілля;
- визначати конкретні виховні програми, організовувати діяльність школярів у сфері мистецтва;
- об'єднувати зусилля педагогів, працівників музеїв, театрів, філармонії, народних музичних колективів, батьків для реалізації окреслених цілей;
- здійснювати самоаналіз і самооцінку власної діяльності, своїх можливостей у досягненні поставлених цілей, пов'язаних із задоволенням музично-естетичних потреб та інтересів учнів.

Якість національно-естетичного середовища дає змогу посилити виразність культурної комунікації за рахунок локальних мистецьких реалій, орієнтуючи учнів це на механічне запам'ятовування інформації, а на активне творче засвоєння мистецтва рідного краю. У зв'язку з цим, ефективність формування музично-естетичної культури дітей молодшого шкільного віку пов'язується з повноцінним використанням краєзнавчого підходу, розширенням і збагаченням виховного простору в мікросоціумі.

- Третьою педагогічною умовою формування естетичної культури молодших школярів засобами музичного фольклору визначено *системне використання української народної музики в освітньому процесі початкової школи*.

Формуванню естетичної культури молодших школярів засобами музичного фольклору насамперед сприяє цілеспрямоване, систематичне, комплексне, особистісно зорієнтоване навчання та виховання, яке забезпечується впровадженням таких підходів як системний, комплексний та інтеграційний. Доцільність використання цих підходів під час формування музично-естетичної культури дітей молодшого шкільного віку обумовлено складністю самого процесу. Формування естетичної культури особистості молодшого школяра представлене нами у вигляді системи внутрішніх особистісних перетворень (компонентів – пізнавального інтересу, ціннісного ставлення тощо) та зовнішнього впливу на особистість (освітнього процесу).

Комплексний підхід виступає як комплекс здійснюваних у певній послідовності заходів (упровадження спеціально розробленого змісту навчальних завдань – комплекс навчальних занять, екскурсій, відвідування концертів, участь в концертах та виховних заходах), виконання яких забезпечує досягнення поставленої мети – формування естетичної культури особистості.

Інтеграційний підхід передбачає можливість використання знань із різних галузей знань та різних видів українського мистецтва, використання цих знань як інтегрованої цілісної системи. Засоби музичного фольклору взаємодіють, несуть у собі знання з різних наук, об'єднують в єдине ціле знання з різних галузей. Учені вважають, що, по-перше, складний навчальний матеріал однієї навчальної дисципліни може бути пояснений за допомогою більш доступних засобів іншої навчальної дисципліни. По-друге, інтеграція знань, умінь і навичок у межах освітнього процесу в цілому є «більш логічною та сприйнятливою, ніж фрагментарне засвоєння предметних знань» (І. Козловська, Я. Собко) [5, с. 49]. Т. Рейзенкінд підкреслює, що «інтеграція знань виступає як форма і як результат більш глибокої спеціалізації» [8, с. 511] й виокремлює в контексті інтегрованого підходу до викладання мистецтва такі типи взаємодії – «міжпредметні зв'язки в межах традиційного навчального плану; поєднання предметів обов'язкового циклу із заняттями іншими видами мистецтва в позаурочний час, що збагачує можливості поліхудожнього виховання особистості; викладання окремих видів мистецтва з використанням аналогій і стимулів інших видів

мистецтва; комплексний підхід до поліхудожнього виховання особистості повною мірою забезпечується взаємодією мистецтв, що зумовлює зміст занять на кожному віковому етапі» [8, с. 68].

На сучасному етапі окремі елементи інтегрованого підходу до організації освітнього процесу у початковій школі втілені в практичну діяльність. Доведено, що «інтегрований підхід у навчанні сприяє розширенню соціально-пізнавального досвіду учнів у руслі поставлених учителем конкретних освітніх завдань, інтенсивному розвитку молодших школярів в аспекті вибраної тематики; формуванню інтересу до подій і явищ дійсності, вихованню особистості, розвиває загальнонавчальні навички дітей» [4, с. 11]. Дидакти зазначають, що ефективність навчання молодших школярів значно підвищиться, якщо використовувати такі способи інтеграції змісту початкового навчання: інтегровані курси; інтегровані підручники; інтегровані завдання; інтегровані уроки. Вже сьогодні є очевидним, що інтегроване навчання як ніяке інше закладає нові умови діяльності вчителів та учнів, є діючою моделлю активізації інтелектуальної діяльності та розвиваючих прийомів навчання. Інтеграція зобов'язує до використання різноманітних форм викладання, що має вплив на ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу. Вона стає для всіх її учасників – і вчителів, і учнів, і батьків – школою співпраці та взаємодії, що допомагає разом просуватися до спільної мети. Комплексне застосування знань з різних предметів – це закономірність сучасного життя, яке вирішує складні суспільні, технічні та технологічні завдання. Уміння комплексного застосування знань, їх синтезу, перенесення ідей та методів з однієї науки в іншу лежить в основі творчого підходу до наукової, навчальної, художньої діяльності людини в сучасних умовах науково-технічного прогресу. Озброєння учнів такими вміннями – актуальне завдання початкової школи, яке диктується тенденціями інтеграції в науці та практиці і розв'язується за допомогою інтеграції знань [3, с. 44].

З огляду на викладене, інтеграційний підхід як процес створення художньої картини світу з використанням засобів українського музичного фольклору взаємоузгоджує види мистецької діяльності, музики та фольклору у взаємодоповненні, інтеграцію знань, умінь і навичок з галузі національної художньої культури в зміст дисциплін початкової школи.

Перед вчителем початкових класів стоїть задача виховати не лише людину, а й громадянина держави на уроках за допомогою принципів та методів виховання. Керуючись Державним стандартом та шкільною програмою, педагог здійснює вихованні чинні дії, які спрямовані на реалізацію поставлених завдань та мети:

- розвиток в учнів музично-естетичних смаків;
- орієнтація на знання українського музичного мистецтва у процесі навчальних занять та в позаурочній діяльності дітей;
- сприяння засвоєнню українського народного музичного мистецтва як складової світової культури з метою усвідомлення учнями цілісності художньої картини світу та її історичної еволюції, використовуючи теоретичний зміст історії культури та музичного мистецтва, кращі зразки світового та національного мистецтва й принципи об'єднання і взаємодії різних видів мистецтв;
- використання навчальних та виховних можливостей різних видів музичної діяльності;
- вміння на основі емоційного та інтелектуального осягнення музичного твору проводити аналіз і оцінку його виразно-сміслової мови, розкриваючи емоційно-образний та естетичний зміст твору з метою формування художнього світогляду учнів, вдосконалення їхніх мистецьких запитів і смаків;
- забезпечення знаннями про самобутність і своєрідність українського музичного фольклору та його місце у просторі загальнолюдських цінностей з метою засвоєння учнями культурних здобутків нації, формування почуття відповідальності за їх збереження, виховання поваги до національного мистецтва, орієнтуючись на знання історії світового мистецтва й українознавства, використовуючи міжпредметні зв'язки, інтеграцію різних видів мистецтва на уроках та в позаурочній діяльності;
- сприяння саморозкриттю дитиною її здібностей;

- формування національно-патріотичних почуттів дитини;
- формування в учнів національної свідомості та самосвідомості, знань про звичаї, традиції українського народу тощо [2].

Водночас, у навчальних програмах та підручниках для початкової школи (Л. Масол, Н. Миропольська, В. Тименко) особливу увагу приділено «збагаченню емоційно-естетичного досвіду учнів, пробудженню особистісно-позитивного ставлення до мистецьких цінностей, художньої культури України, ціннісного ставлення до них, виховання культури міжнаціонального спілкування через вивчення художніх традицій, мистецтва народів різних країн, розвиток творчих здібностей засобами мистецтва, творчої музичної діяльності» тощо [6, с. 168].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Отже, зміст формування естетичної культури дітей молодшого шкільного віку в контексті визначених педагогічних умов має спрямовуватися на узгодження системи цінностей суспільства, комплексу функцій мистецтва у формуванні духовного світу особистості з можливостями їх сприймання кожним індивідом у процесі інтерпретації творів українського музичного фольклору.

Формування свідомого громадянина України в початковій школі здійснюється на уроках і в позакласній роботі за допомогою різних засобів, зокрема й засобів музичного фольклору, які усталювались упродовж століть і стосуються істотних сторін доленосних подій у житті української нації, держави і містять у собі важливий філософський, політичний, ідейно-моральний та естетичний зміст, адже символізують незламність, стійкість у відстоюванні незалежності, вірність рідній землі, прагнення до духовності, відстоювати, продовжувати і підтримувати його надбання тощо. Тому сенс творчої діяльності полягає не просто в залученні учнів до виявлення, збирання, зберігання і поширення національно-музичних цінностей, а й в тому, щоб викликати в них ініціативу, творчість, естетичне ставлення до національної музичної спадщини, осмислення своєї відповідальності перед майбутнім за збереження національних мистецьких цінностей минулого і сьогодення.

Література

1. Волос М.М. Взаємозв'язок музичних інтересів батьків і дітей у формуванні музично-естетичних орієнтацій молодших школярів // Наукові записки Тернопільського педуніверситету. Серія: Педагогіка і психологія. – Тернопіль: ТДПУ, 1998. – Вип.3. – С. 17-19.
2. Галузеві стандарти вищої освіти: Освітньо-кваліфікаційна характеристика. Бакалавр. За спеціальністю 6.010100: Початкове навчання : Напрям підготовки: 0101 Педагогічна освіта / В. І. Бондар, І. М. Шапошнікова, А. П. Каніщенко та ін. // За заг. ред. Бондаря В. І. – К., 2006. – 57 с.
3. Інтеграція навчальних предметів в початковій школі як ефективна форма навчання молодших школярів: Матеріали інтернет-семінару / уклад. Л. Н. Добровольська, В. О. Чорновіл. – Черкаси: Видавництво КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2017. – 183 с.
4. Інтегровані уроки в початковій школі / Упоряд. Н. С. Вегера. - Тернопіль–Харків: Ранок, 2010. -160 с.
5. Козловська І. М. Принципи дидактики в контексті інтегративного навчання / І. М. Козловська, Я. М. Собко // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 4 (21). – С. 48-51.
6. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі. Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. 256 с.
7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
8. Рейзенкінд Т. Й. Дидактичні основи професійної підготовки вчителя музики в педуніверситеті / Рейзенкінд Т. Й. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2006. – 640 с.

УДК 39: 688.721.25

Т. Пірус,

Завідувач навчально-науковою лабораторією
з етнології Поділля Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського